

Stanisław Buczyński*

ASPIRACJE ZAWODOWE MATURZYSTÓW

Problemy ogólne

Jednym z istotnych problemów zajmujących uwagę pedagogów, psychologów i socjologów jest sprawa wyboru zawodu. Właściwy wybór zawodu umożliwia każdemu człowiekowi ujawnienie i rozwijanie zainteresowań oraz uzdolnień, pozwala osiągnąć zadowolenie z pracy, sprzyja uzyskiwaniu lepszych wyników, przyspiesza osiągnięcie pełnej doskonałości w wykonywanym zawodzie oraz maksymalnej wydajności. Wybór zawodu dokonywany jest w różnych okresach życia człowieka i w zasadzie można przeprowadzić linię podziału między tymi, którzy podejmują tę ważną i wiążącą w dalszym życiu decyzję zaraz po ukończeniu szkoły podstawowej oraz tymi, którzy decyzję o wyborze zawodu "odkładają" na okres 4 lat nauki w szkole średniej. "Odłożenia" wyboru zawodu nie należy jednak rozumieć jako decyzji nie mającej żadnych konsekwencji, ponieważ większość osób wybierających szkoły ogólnokształcące planuje podjęcie studiów wyższych.

W okresie nauki w szkole średniej zostają ostatecznie sprecyzowane zainteresowania, przemyślany wybór kierunków studiów. Uczniowie, którzy zdecydowali się podjąć naukę w średnich szkołach ogólnokształcących, muszą brać pod uwagę fakt, że mogą nie zostać przyjęci na wyższą uczelnię, ponieważ miejsc w szkołach wyższych jest znacznie mniej aniżeli absolwentów szkół średnich wszystkich typów zamierzających kontynuować naukę na wyższym poziomie.

*Doktor, pracownik naukowo-dydaktyczny Ośrodka Doskonalenia Kadr Kierowniczych w Łodzi.

Sytuacje życiowe osób, które odłożyły decyzję wyboru zawodu na okres 4 lat, różnią się w sposób zasadniczy od sytuacji tych, które dokonały tego wyboru po ukończeniu szkoły podstawowej. O ile absolwenci średnich szkół zawodowych natychmiast po ukończeniu szkoły mogą podjąć pracę dającą im ustabilizowane miejsce w społeczeństwie lub miejsce sprzyjające stabilizacji życiowej, o tyle absolwenci szkół ogólnokształcących, jeżeli nie otrzymają indeksów, będą musieli szukać pracy, najczęściej urzędniczej, lub zdecydować się na naukę w szkole pomaturalnej. Część młodzieży pozostanie na utrzymaniu rodziców, aby w następnym roku ponownie podjąć próbę dostania się na wyższą uczelnię. Tak więc ta część młodzieży, która "odłożyła" wybór zawodu do momentu ukończenia szkoły średniej, z przyczyn od siebie niezależnych, niejednokrotnie musi odłożyć decyzję jeszcze na dalsze lata.

W artykule przedstawione zostaną życzenia zawodowe chłopców - uczniów ostatnich klas łódzkich szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych¹.

Istotną z punktu widzenia losów mężczyzn sprawą jest ich wiek, ze względu na obowiązek odbycia zasadniczej służby wojskowej. Młodzieży męskiej, nawet gdy znajdują się w tzw. "wieku poborowym" (19 lat), a uczęszcza do szkół średnich, odracza się odbywanie zasadniczej służby wojskowej do chwili ukończenia szkoły. Również odracza się służbę w wojsku tym maturzystom, którzy zostali przyjęci na studia wyższe, ponieważ odbywają oni służbę wojskową na warunkach określonych w odpowiednich prze-

¹ Wielkość grupy badanej określono w oparciu o dane statystyczne otrzymane z Kuratorium Oświaty i Wychowania w Łodzi. W roku szkolnym 1976/1977 w klasach maturalnych szkół ogólnokształcących i zawodowych było 3769 uczniów, w tym 1462 mężczyzn. W klasach maturalnych szkół ogólnokształcących przygotowywało się do matury 950 mężczyzn, a w szkołach zawodowych 512 mężczyzn. Do badań ankietowych wybrano 320 uczniów uznając, że jest to wystarczająca i reprezentatywna próbka badanej grupy. Próbkę ta stanowi 22% wszystkich uczniów - mężczyzn klas maturalnych. Uwzględniając następnie aktualne proporcje uczniów szkół ogólnokształcących do zawodowych wybrano drogą losowania do badań ankietowych 195 uczniów z 22 szkół ogólnokształcących, co stanowi około 60,0% wszystkich ankietowanych, i 125 uczniów z pięciu szkół zawodowych (licea i technika), co stanowi około 40,0% ankietowanych. Ustalając grupę mężczyzn szkół zawodowych (licea i technika) pominięto celowo szkoły o dużej przewadze kobiet np. licea pielęgniarские, gastronomiczne, odzieżowe oraz szkoły o wąskiej i atrakcyjnej specjalizacji, np. liceum (technikum) elektroniczne, chemiczne czy drogowo-geodezyjne.

pisach². Pobór do wojska ma zatem duże znaczenie w realizacji planów życiowych chłopców. Ci, którzy uzyskali maturę w wieku 17 czy 18 lat, jeżeli nie dostaną się na studia, nie będą natychmiast powołani do wojska. Natomiast ci, którzy mają 19, 20 lub więcej lat, jeżeli nie uzyskają indeksów, a zamierzali studiować lub podjąć pracę, będą musieli przede wszystkim odbyć służbę wojskową.

W opisywanej zbiorowości dominuje zdecydowanie młodzież w wieku 19 lat, stanowiąca blisko połowę wszystkich informatorów. Średnia ważona wieku dla całej zbiorowości wynosi 18,9 roku. Dużą część badanych dzieli od służby wojskowej zaledwie jeden rok. Około 70,0% uczniów zaraz po ukończeniu szkoły będzie musiało iść do wojska, oczywiście w przypadku niedostania się na studia. Analiza wieku uczniów szkół ogólnokształcących i zawodowych pozwala stwierdzić, że uczniowie klas maturalnych w szkołach zawodowych są starsi wiekiem o jeden rok od maturzystów szkół ogólnokształcących. Średnia ważona wieku dla uczniów szkół ogólnokształcących wynosi 18,5 roku, a szkół zawodowych 19,5 roku. W sytuacji natychmiastowej konieczności odbycia służby wojskowej, w przypadku niedostania się na studia, staje więc 54,0% absolwentów szkół ogólnokształcących oraz 94,4% techników i liceistów zawodowych. O ile jednak absolwenci szkół zawodowych po odbyciu służby wojskowej będą mogli podjąć pracę zgodnie z wyuczonym, a często pogłębionym w wojsku zawodem, to przed absolwentami szkół ogólnokształcących sprawa wyboru zawodu jest w dalszym ciągu otwarta.

Wśród uczniów szkół średnich zdecydowanie dominuje młodzież z rodzin, w których oboje rodzice są pracownikami umysłowymi. Analiza rodzaju pracy wykonywanej przez rodziców uczniów szkół ogólnokształcących i zawodowych wskazuje, że dzieci pracowników umysłowych w większej części uczęszczają do szkół ogólnokształcących. Młodzież ucząca się w technikach i liceach zawodowych częściej pochodzi ze środowisk robotniczych. Wśród uczniów szkół ogólnokształcących rodzice z wykształceniem podstawowym stanowią

² Uchwała nr 240 Rady Ministrów z dnia 8 IX 1972 r. w sprawie przeszkolenia w jednostkach wojskowych osób podlegających wojskowemu szkoleniu studentów oraz w sprawie szkolenia obronnego studentów (Dz. Urz. RM 1972, nr 45, poz. 239).

zdecydowaną mniejszość - około 13,0%, a wśród uczniów szkół zawodowych około 42,0%. Młodzież, której rodzice posiadają wykształcenie podstawowe, częściej wybiera szkoły zawodowe aniżeli młodzież pochodząca z rodzin, w których co najmniej jedno z rodziców posiada wykształcenie średnie lub wyższe. Dzieci, których rodzice posiadają wyższe wykształcenie w niewielkim odsetku wybierają szkoły zawodowe - stanowią więc one grupę młodzieży "odkładającą" wybór zawodu. Wśród uczniów pochodzących ze środowisk, w których co najmniej jedno z rodziców posiada wykształcenie wyższe, zaledwie około 10,0% uczęszcza do szkół zawodowych, a 55,0% do szkół ogólnokształcących.

Analiza środowiska rodzinnego uczniów potwierdza obiegową opinię i badania socjologiczne, wskazując na fakt, że młodzież robotnicza dąży do zdobycia zawodu i wcześniejszego usamodzielnienia się poprzez podjęcie szybciej pracy zawodowej aniżeli młodzież z rodzin pracowników umysłowych.

Wyniki w nauce szkolnej

Ważnym z punktu widzenia wyboru zawodu przez młodzież problemem są jej zdolności i zainteresowania, których miernikami w pewnym zakresie są wyniki w nauce. Rzecz oczywista, że o wynikach w nauce decyduje oprócz zdolności i zainteresowań również pracowitość, ale tej ostatniej nie można oddzielić, ani stosować jej mierników. Wyniki w nauce są także świadectwem stosunku młodzieży do obowiązków nakładanych przez szkołę, świadectwem rozumienia obowiązków, jakie nakłada na każdego człowieka społeczeństwo i jakie powinny być dla młodzieży podstawą do budowania dalszych planów życiowych. Wydaje się, że młodzież jest często zbyt mało krytyczna, zbyt mało przygotowana do podejmowania prawidłowych decyzji, opartych na realnym rozeznaniu własnych możliwości.

Wyniki w nauce przedstawimy w oparciu o oceny na świadectwach półrocznych deklarowane przez młodzież, nie sądzimy jednak, aby w znacznym stopniu odbiegały one od rzeczywistości.

Uczniów, którzy uzyskali wyniki bardzo dobre jest niezbyt wielu, średnio około 8,0%, uczniów, którzy uzyskali oceny dobre jest znacznie więcej - 33,5%, największą liczbę stanowią uczniowie dostateczni - 58,5%. Większość ocen dobrych uzyskiwa-

na jest z przedmiotów humanistycznych, a dostatecznych - z matematyki i fizyki, natomiast oceny bardzo dobre oscylują w granicach 7,0-10,0% we wszystkich grupach przedmiotowych. Analizując oceny uzyskane przez młodzież nietrudno zauważyć, że stopnie dobre najczęściej uzyskują uczniowie, których oboje rodzice są pracownikami umysłowymi. Największa liczba uczniów trójkowych rekrutuje się z rodzin pracowników fizycznych. Wyniki te pozwalają przypuszczać, że w środowisku inteligencji więcej uwagi poświęca się nauce dzieci, że w tych domach częściej dzieci są motywowane do uczenia się, gdyż tylko tą drogą można osiągnąć cele życiowe. Opieka i właściwa motywacja doprowadzają do większej mobilizacji młodzieży w uzyskaniu wykształcenia.

Na uwagę zasługuje fakt, że dzieci z rodzin robotniczych uzyskują wykształcenie wyższe od swoich rodziców. W środowiskach robotniczych częściej dąży się do szybszego zdobycia zawodu, by jak najprędzej stać się samodzielnym człowiekiem. Podjęcie pracy zawodowej przez młodzież z tych środowisk oznacza przede wszystkim awans w sensie poziomu wykształcenia, ale także często w sensie wykonywanej pracy, ponieważ absolwenci szkół średnich, szczególnie ogólnokształcących, ubiegają się o pracę umysłową, niechętnie natomiast podejmują pracę w charakterze robotników, nawet wykwalifikowanych.

Ponieważ niewielka liczba uczniów z rodzin robotniczych deklaruje zamiar podjęcia starań o wstęp na wyższe uczelnie, pozostałym może mniej zależeć na dobrych ocenach. Młodzież planująca dalszą naukę na pewno pracuje więcej, aby osiągnąć lepsze wyniki w nauce, gdyż to daje większe szanse otrzymania indeksu.

Plany życiowe młodzieży

Młodzież, stanowiąc kategorię osób znajdujących się w okresie przejściowym od dzieciństwa do dorosłości, nie wymaga już bezpośredniej opieki ze strony dorosłych - potrafi radzić sobie z własnymi problemami, co nie oznacza oczywiście, że potrafi je definitywnie rozwiązywać. Wyposażona przez szkołę w pewien zasób wiedzy o świecie, człowieku, społeczeństwie i jego mechanizmach, sprawdza ją częściowo przez własne doświadczenia. W stosunkach społecznych jest na tyle zorientowana, że pozwala jej to na współdziałanie z innymi ludźmi. Ma już upatrzony, wybrany lub

narzucony zawód i związany z nim kierunek studiów. Ogólna orientacja poznawcza, praca zawodowa czy studia, narastająca praktyka działania, nadaje postępowaniu młodego człowieka elementy pewności siebie. W postępowaniu młodzieży zaczyna dominować coraz wyraźniej kompromis między pragnieniami i rzeczywistymi możliwościami. Planując drogi życiowe, coraz wszechstronniej liczy się ona z konsekwencjami swojego działania, postaw wobec siebie samych i wobec innych ludzi. Na tle konfrontacji planów i działań, pod kontrolą rozwijającej się świadomości i odpowiedzialności, następuje mniejsze lub większe zrównoważenie emocji i rozsądku.

Każdy uczeń w przededniu matury przede wszystkim chce zdać egzamin dojrzałości, ale zaraz po egzaminie i otrzymaniu świadectwa ukończenia szkoły średniej będzie musiał zdecydować, co robić dalej: uczyć się, pracować czy łączyć naukę z pracą. Decydująca większość chłopców ma sprecyzowane plany na najbliższe kilka lub kilkanaście lat. Zaledwie 1,5% uczniów na pytanie - czy mają jakieś plany - odpowiedziało, że nie wiedzą jeszcze, co będą robili dalej. Pozostali (98,5%) podjęli już mniej lub bardziej wiążące decyzje. Po uzyskaniu matury z ogólnej liczby 320 zamierza:

- rozpocząć studia 84,1%;
- rozpocząć pracę 11,6%;
- pracować i studiować 2,2%;
- iść do wojska 0,6%.

Zdecydowana większość uczniów zamierza kontynuować naukę na wyższych uczelniach. Na uwagę zasługuje fakt, że wśród 11,6% uczniów, którzy zamierzali po ukończeniu szkoły rozpocząć pracę, nie znalazł się ani jeden uczeń szkoły ogólnokształcącej. Wśród uczniów, którzy nie decydują się na kontynuowanie nauki jest: 56,8% uczniów technikum i liceum samochodowego, 16,2% - technikum ekonomicznego, 16,2% - technikum i liceum energetycznego, 10,8% - innych szkół zawodowych. Ponadto 1/3 absolwentów technikum samochodowego i mniej niż 1/3 absolwentów technikum ekonomicznego zamierza podjąć pracę. Zapewne na taką decyzję składa się cały zespół warunków, w którym niebagatelną rolę spełniają warunki ekonomiczne, wiek oraz fakt posiadania intratnego, poszukiwanego zawodu. Łatwość otrzymanie pracy, wysokie zarobki, jakie mogą otrzymać specjaliści ze średnim wykształceniem, przewyższające niejednokrotnie zarobki, jakie otrzyma-

liby po ukończeniu studiów - decydują o chęci podjęcia pracy i usamodzielnienia się.

Młodzież, która zamierza po ukończeniu szkoły podjąć pracę, wywodzi się przede wszystkim ze środowisk robotniczych. Z rodzin, w których oboje rodzice są pracownikami fizycznymi, zamierzało podjąć pracę 59,5% informatorów, natomiast z rodzin, w których rodzice są pracownikami umysłowymi - 27,0%. Różnice te wynikają z faktu pochodzenia robotniczego przeważającej części uczniów szkół zawodowych. Uczniowie, którzy zadeklarowali chęć podjęcia pracy po ukończeniu szkoły w zdecydowanej większości (90,0%) chcieliby pracować w wyuczonym zawodzie. Zaledwie 10,0% uczniów wyraża chęć podjęcia pracy w zawodzie innym niż wyuczony, w tym jeden uczeń technikum samochodowego oraz 2 uczniów technikum ekonomicznego. Jest to przykład znanego problemu nie trafności wyboru zawodu przez młodzież w wieku 15-16 lat, tzn. w momencie ukończenia szkoły podstawowej. Około 10,0% osób, które chciałyby uczęszczać do szkół pomaturalnych, przewiduje także możliwość podjęcia pracy zarobkowej, nie wskazując przyczyny takiej ewentualności. Wśród maturzystów, którzy chcieliby podjąć pracę zarobkową, znajdują się wyłącznie uczniowie szkół zawodowych. Uczniowie szkół ogólnokształcących, m. in. z powodu braku przygotowania do podjęcia pracy zawodowej, wyrażają chęć podjęcia nauki na wyższych uczelniach, aby zdobyć odpowiednie kwalifikacje zawodowe. Zdecydowana większość z ogólnej liczby 269 maturzystów planuje kontynuować naukę w następujących rodzajach szkół wyższych:

- politechniki (41,6%);
- uniwersytety (31,2%);
- akademie medyczne (12,0%);
- wyższe szkoły rolnicze (5,0%);
- akademie wychowania fizycznego (4,4%);
- szkoły artystyczne (3,3%);
- uczelnie wojskowe (1,4%);
- inne (1,1%).

Jeśli chodzi o politechniki wskazywano na wydziały: mechaniczny i elektryczny (51,7% osób), w odniesieniu do uniwersytetów - na ekonomiczno-socjologiczny (27,4% osób).

Większość uczniów wybiera studia na politechnikach i to zarówno uczniowie szkół ogólnokształcących, jak i zawodowych. Uczniowie szkół zawodowych zdecydowanie częściej wybierają kierunki

techniczne na politechnikach (60,5%), natomiast 28,5% wyraża chęć studiowania na kierunkach uniwersyteckich, w akademii wychowania fizycznego (8,5%) i uczelniach wojskowych (2,5%). Uczniowie szkół ogólnokształcących prawie w jednakowych proporcjach wybierają kierunki politechniczne (34,6%) i kierunki uniwersyteckie (32,2%). W akademiach medycznych chcą zdobywać zawody jedynie maturzyści ze szkół ogólnokształcących. Podobnie jedynie uczniowie szkół ogólnokształcących wybierają szkoły rolnicze i artystyczne. Wybierając uczelnie, wybierają zawody, i to takie, które tradycyjnie należą do tzw. zawodów męskich. Po ukończeniu wydziałów mechanicznych czy elektrycznych na politechnikach będą inżynierami, specjalistami w dziedzinach, do których nie garną się kobiety. W akademiach medycznych wybierają kierunek lekarski, a nie farmację czy stomatologię, zdominowaną przez kobiety.

Analiza wskazań dotyczących dalszej drogi życiowej w zależności od osiągniętych w nauce wyników pozwala na stwierdzenie, że uczniowie osiągający w nauce oceny dobre i bardzo dobre zamierzają kontynuować naukę na wyższych uczelniach. Jednak wśród uczniów, którzy zamierzają studiować, są również tacy, którzy osiągają oceny dostateczne. Uczniowie osiągający oceny poniżej dobrych nie posiadają zapewne dostatecznie wyrobionego poczucia odpowiedzialności i brak im umiejętności w ocenie szans, jakie mają, przystępując do egzaminu wstępnego na uczelniach. Decyzja podjęcia dalszej nauki przez uczniów, którzy osiągają w szkole wyniki dobre i bardzo dobre, jest uzasadniona, choć nie jest to warunek jedyny, decydujący zarówno o zdaniu egzaminów, jak i o powodzeniu w czasie studiów.

Uczniowie, którzy uzyskali w półroczu poprzedzającym maturę oceny dobre i bardzo dobre z poszczególnych grup przedmiotowych wybierają uczelnie według następującej kolejności:

- uniwersytet;
- politechnika;
- akademia medyczna.

Natomiast ci, którzy uzyskali oceny dobre z przedmiotów matematyczno-fizycznych, wybrali:

- politechnikę (szczególnie wydział mechaniczny i elektryczny);

- uniwersytet;
- akademię medyczną.

Maturzyści, którzy uzyskali oceny bardzo dobre z chemii i biologii, wybrali:

- akademię medyczną;
- politechnikę;
- uniwersytet.

Wybory te są dość znamienne i w pewnym stopniu świadczą o tym, że oceny uzyskane w szkole średniej determinują wybór uczelni i takiego kierunku studiów, na którym specjalnie wymagany jest wysoki poziom wiadomości z grupy przedmiotów związanych z kierunkiem studiów.

Uczniowie uzyskujący oceny dostateczne w szkole zamierzają studiować na wszystkich kierunkach. Trudno przypuszczać, że ich zainteresowania nie są sprecyzowane. Zapewne mają oni określone zainteresowania, ale wybierają takie kierunki, na których sądzą, że będą niższe wymagania egzaminacyjne, a tym samym przy swoich wiadomościach będą mieli większą szansę otrzymania indeksu.

Uczniowie, których rodzice mają wykształcenie średnie lub wyższe, wybierają uczelnie w następującej kolejności pod względem liczebności wskazań: politechniki, uniwersytety, akademie medyczne. Uczniowie, których rodzice mają wykształcenie podstawowe, wybierają uniwersytety, politechniki i akademie wychowania fizycznego. Jeżeli zaś chodzi o wybór kierunku studiów, to dla przykładu prawo wybiera 10,0% uczniów, których rodzice mają wykształcenie wyższe, 1,2% uczniów, których rodzice mają wykształcenie średnie oraz 3,0% uczniów pochodzących z rodzin, gdzie rodzice legitymują się ukończeniem szkoły podstawowej. Natomiast na wydziale ekonomiczno-socjologicznym chciałoby studiować 9,0% uczniów, których rodzice mają wykształcenie podstawowe, 7,0% uczniów, których rodzice mają wykształcenie średnie, oraz 5,0% dzieci pochodzących z rodzin, w których rodzice ukończyli wyższe uczelnie. Uczniowie deklarujący chęć studiowania w akademiach medycznych w 94,0% pochodzą z rodzin, w których oboje rodzice są pracownikami umysłowymi, oraz w 6,0% z rodzin pracowników fizycznych.

Analizując zależność pomiędzy środowiskiem a wyborem uczelni (kierunku), a zatem i zawodu, stwierdzamy, że młodzież ze środowisk pracowników umysłowych wybiera inne zawody niż synowie pracowników fizycznych z wykształceniem podstawowym.

Jak już mówiliśmy, nie wszyscy uczniowie po uzyskaniu matury

chęć podjąć studia i nie dla wszystkich wystarczy miejsc na wyższych uczelniach. Poprzez postawienie pytania - co będą robili, jeśli nie dostaną się na studia - spróbowaliśmy określić ich plany życiowe w przypadku niezrealizowania zamierzeń zdobycia zawodu w oparciu o wykształcenie wyższe. Uzyskane w tym zakresie wyniki są niezmiernie charakterystyczne; 57,9% uczniów zamierza iść do szkoły pomaturalnej - tak więc ponad połowa i to uczniów szkół ogólnokształcących, będzie w szkołach pomaturalnych zdobywać zawód lub "przetrwa" rok, aby ponownie próbować otrzymać indeks. Znaczna część (37,6%) deklaruje chęć podjęcia pracy, a 4,5% badanych chłopców chce iść do wojska.

Przedstawione rozważania nie aspirują do tego, aby w oparciu o nie formułować daleko idące uogólnienia. Należy jednak zwrócić uwagę na niektóre ważne problemy, jak: zależność wyboru poziomu wykształcenia młodzieży od środowiska rodzinnego, rodzaju ukończonej szkoły średniej i stopnia wykształcenia rodziców. Mechanizmy wyboru kierunków studiów i uczelni przez uczniów zależą również od uzyskanych w szkole średniej ocen dobrych i bardzo dobrych.

Stanisław Buczyński

PROFESSIONAL ASPIRATIONS OF SECONDARY SCHOOL GRADUATES

The article contains an analysis of life plans of young men who completed secondary grammar and vocational schools in Łódź in 1977.

It was revealed that young people regardless of their school grades wish to continue their education in academic institutions. Graduates of vocational schools more often than graduates of grammar schools, as well as young people from working-class environment more often than from clerical workers' environment intend to start professional work on completing their secondary education.

The author pays special attention to the situation of young men who in their life plans must make allowances for their military training.